

Kuvat: @maaseutupolitiikka / Karin Lindroos

HARVAAN ASUTTUIJEN ALUEIDEN ELINVOIMAISUUS RAKENTUU YHDESSÄ HYVINVOINTIA EDISTÄMÄLLÄ

Harvaan asuttujen alueiden elinvoimaisuuden turvaamisen kannalta toimivien, asukkaiden hyvinvointia ja arjen turvallisuutta lisäävien palvelujen varmistaminen on ensiarvoisen tärkeää. Tämä onnistuu parhaiten yhdistämällä alueelliset ja paikalliset resurssit; hyödyntäen tehokkaasti kunnan palvelujen lisäksi paikallisten yritysten ja yhdistysten sekä asukkaiden osaamista, osallisuutta ja vastuunkantoa yhteisestä tulevaisuudesta. Paikallisen ja kuntakohtaisen hyvinvointityön kehittämisen tueksi on maakunnalliselle verkostokehittämiselle ja tämän osaamisen syventämiselle selkeä tarve. Harvaan asutulla alueella verkostoyhteistyö vaatii erityisiä voimavaroja esimerkiksi matkustamisen vuoksi, vaikka etäyhteydet toimivatkin.

Harvaan asutuissakin kunnissa on olemassa paljon toimijoita ja mahdollisuuksia lisätä kuntalaisten hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta. Tavoitteiden ääneen sanominen, toiminnan johtaminen sekä pitkäanteinen ja resursoitu verkostokehittäminen ovat avainasioita.

Harvaan asuttujen alueiden elinvoimaisuutta on viime vuosina kehitetty useissa eri hankkeissa. Arjen turvaa –toimintamallia pilotoitiin vuosina 2012–2014 Kemijärvellä, Pelkosenniemellä, Posiolla, Pudasjärvelä ja Torniossa.

Arjen turvaa –toimintamalli valittiin Euroopan parhaaksi vuonna 2013, kun European Public Sector Award eli EPSA 2013 –kilpailussa etsittiin parhaita käytäntöjä Euroopan taloudellisen kriisin selättämiseksi. Toimintamalli arvioitiin innovaatioksi, joka rikoo siilohallinto- ja sektorimaista toimintakulttuuria

sekä tuottaa arjen turvaa ja hyvinvointia harvasta asutuksesta ja pitkistä etäisyyksistä huolimatta.

Monissa kansallisissa ja alueellisissa ohjelmissa Arjen turvaa –toimintamalli on nostettu suositelluksi toimintamalliksi, erityisesti maaseutumaisiin kuntiin ja harvaan asutuille alueille.

Sisältöä, osaamista ja arvioitua tietoa kuntien elinvoimaisuuteen, hyvinvointi- ja turvallisuustyön uudistamiseen (SOIHU) –tutkimuksessa arvioitiin Maaseudun arjen palveluverkosto –hanketta, jossa juurrutettiin Arjen turvaa –toimintamallia yhteensä 40 kuntaan Lapissa ja Pohjois-Pohjanmaalla. Maaseudun arjen palveluverkosto –hanketta (2016–2018) johti Lapin liitto yhteistyökumppaninaan Pohjois-Pohjanmaan liitto. Hanketta rahoittivat Lapin ja Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskukset Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmasta 2014–2021.

Kuva 1. Avoin verkostoyhteistyö. Maaseudun arjen palveluverkosto -hanke / Lapin liitto.

Arviointitutkimuksessa ei arvioitu koko hankkeen kehittämistoimia, vaan keskityttiin tutkimukseen valittujen kuntien eli Pudasjärven, Sallan, Sodankylän, Utajärven ja Vaalan hanketyöhön. Kunnissa aktiivinen työskentelyaika oli kaksi vuotta 1.1.2017–31.12.2018 välisenä aikana.

Arviointitulosten perusteella on nähtävissä, että paikallisen ja kuntakohtaisen hyvinvointityön kehittämisen tueksi on maakunnalliselle verkostokehittämiselle ja tämän osaamisen syventämiselle selkeä tarve. Maaseudun arjen palveluverkostonhanke onnistui vahvistamaan muutossuuntia esimerkiksi törmäyttämällä ihmisiä ja organisaatioita.

Palveluverkostonhanke näyttää tapaustutkimuskunnissa selvästi tukeneen käynnissä olevia toimintatapojen muutoksia ja uusien kokeilujen rohkeaa aloittamista.

Muutoksen mahdollistajia ovat muun muassa:

- Kunnanjohtajien sitoutuminen ja mukanaolo.
- Kuntien yhdyshenkilöiden verkostohankkeelta saama tuki.
- Kokemustiedon sisällyttäminen hyvinvointitiedon kokonaisuuteen ja työvälineiden kehittäminen tiedon keräämiseen.
- Hyvinvointikäsitteen jäsentyminen ja osaamisen vahvistaminen.
- Resurssoitu verkostokehittäminen

alueellisesti kuntatyön tukena.

- Yhteistyön systemaattisuuden lisääminen kuntalaisten, järjestöjen ja yritysten kanssa.
- Työllisyyden hoitoon liittyvät mahdollisuudet käyttöön kuntatasolla ja siinä painotukset ehkäisevään työhön.

Arviointihavaintoja toiminnan eri tasoilta

Kuntien työ

Kuntakohtaista kehittämistyötä verkostonhanke näytti vauhdittaneen ja tukeneen. Tämä näkyi erityisesti moninaisten uusien kokeilujen suuressa määrässä ja toimintatapojen muutoksissa. Vaikka kehittämistyön lähtökohtana olivat kuntakohtaiset hyvät käytännöt, verkostonhanke näytti nostaneen hyvinvointi- ja turvallisuustyön arvostusta ja kysymyksiä aivan kuntajohtamisen keskiöön. Kahdessa arviointikunnassa rakenteiden uudistamisessa huomioitiin elinvoiman ja hyvinvointijohtamisen näkökulmat entistä vahvemmin ja selkeämmin.

Laaja-alaiset verkostot ja kumppanuudet osaltaan vahvistivat paikallista osaamista ja asiantuntemusta. Tämä toimi myös toisin päin. Eli kuntatyön osaaminen ja asiantuntemus nostettiin alueellisen työn ytimeen verkostotyön avulla. Työvälineet kuten toimijakartotukset, kyläillat ja säännölliset hyvinvointikyselyt tukivat uusia toimintatapoja ja muutosta.

Alueellinen työ tukee kuntia

Alueelliseen kehittämistyöhön Maaseudun arjen palveluverkosto –hankkeen toiminta toi laaja-alaista sekä kunta- ja kyläkohtaisesti jäsentynyttä näkemystä hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistävään työhön. Hanke osaltaan vahvasti entistä tiiviimpää alueellista yhteistyötä kahden maakunnan välillä. Alueellisten toimijoiden tiivis mukanaolo mahdollisti tietopohjan laajentamisen muun muassa Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistyksen Järjestötieto järjestykseen –hankkeen kanssa.

Pienet kunnat tarvitsevat kehittämistyöhön tukea/lisäresurssia ja kuntaverkoston tarjoama vertaistuki koettiin erityisen hyödylliseksi. Koska omassa kunnassa ei välttämättä ole kollegoja kenen kanssa voisi vaihtaa kokemuksia tai ”testata” uusia ideoita, hankkeen muiden kuntien yhdyshenkilöiden työntekijöiden tuki korostui. Hyvin resursoidulla verkostomaisella toimintatavalla olisi myös tulevaisuudessa mahdollista vastata tähän haasteeseen.

Kokemuksellisen hyvinvointitiedon keräämiseksi otettiin hankkeessa käyttöön Kunnarin (2017) väitöskirjassaan kuvaama hyvinvoinnin määrittely ja jäsenitys. Kunnarin luokittelua käytettiin hankkeessa ensimmäisen kerran Kuusamon Käylän kyläläisten omaan hyvinvointiin liittyvien käsitysten ja kokemusten keräämisessä ja luokittelussa. (Palmgren ym. 2019) Alueellinen yhteistyö tuki muun muassa tämän jäsenystyövälineen (Hyvinvointikortti) ja muiden hyvien käytäntöjen levittämistä.

Kansallinen turbulenssi luo uusia haasteita

Valmistelussa olevan sote-uudistuksen myötä kuntien rooli ja toimintakenttä ovat muuttumassa. Maaseudun arjen palveluverkosto -hanke tuki kuntia muutoksessa ja sen vaatimassa verkostomaisessa työskentelyssä. Tulevaisuudessa kunnat eivät välttämättä tuota sosiaali- ja terveystalv palveluja itse siinä määrin kuin nykyisin, mutta huolehtivat kuntalaisten hyvinvoinnista, turvallisuudesta ja monista lähipalveluista myös harvaan asutuilla alueilla. Elinvoiman kehittäminen ja työllisyyden hoito ovat keskeisiä kunnissa tunnistettuja hyvinvointitekijöitä.

Politiikkasuositusten laadintaprosessi

Hankkeen arvioinnin lopputuotoksena laadittiin politiikkasuositukset kansallisille toimijoille, maakunnille ja kunnille. Arvioinnin tekijät laativat alustavan listauksen suosituksista hankkeen aikana tunnistetuista kehittämiskohteista. Tämän jälkeen hankkeen ja kuntien edustajat valitsivat keskeisimmät suositukset kaksivaiheisella delfoi-menetelmällä.

Ensimmäisessä vaiheessa kuntien edustajia, ml. kunnanjohtajat ja hanketoimijat pyydettiin arvioimaan ehdotettujen suositusluonnosten a) tärkeyttä (miten hyvin suositus soveltuu kunnan hyvinvoinnin ja elinvoimaisuuden edistämiseen) ja b) toteutettavuutta (miten helposti suositus on toteutettavissa) neliporraisella likert-asteikolla (1 = Ei lainkaan tärkeä ja 4 = Erittäin tärkeä). Lisäksi osallistujia pyydettiin ehdottamaan uusia suosituksia.

Ensimmäiselle kierrokselle osallistui yhteensä 14 henkilöä. Heistä viisi oli verkostohankkeen asiantuntijoita ja yhdeksän kuntien asiantuntijaa. Kaikista viidestä Soihtu-tutkimuskunnasta oli vastaajia (Salla, Vaala, Pudasjärvi, Sodankylä ja Utajärvi). Toiselle kierrokselle otettiin mukaan kaikki uudet suositusehdotukset sekä suositukset, jotka yli 60 prosenttia vastaajista arvioi erittäin tärkeiksi ensimmäisellä kierroksella.

Toisella kierroksella vastaajia pyydettiin valitsemaan kolme tärkeintä suositusta kansallisille toimijoille ja maakunnille sekä viisi tärkeintä suositusta kunnille. Tärkeydellä tarkoitettiin suosituksen tärkeyttä kunnan hyvinvoinnin ja elinvoimaisuuden näkökulmasta. Näin päädyttiin viiteen suositukseen toimijaa kohden.

Sisältöä, osaamista ja arvioitua tietoa kuntien elinvoimaisuuteen, hyvinvointi- ja turvallisuustyön uudistamiseen (SOIHTU) –hanke

Toteutus:

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL

Yhteystiedot:

Timo Ståhl, etunimi.sukunimi@thl.fi
Pia Hakamäki, etunimi.sukunimi@thl.fi
Anne Lounamaa, etunimi.sukunimi@thl.fi
Tuulia Rotko, etunimi.sukunimi@thl.fi

Rahoitus:

Valtakunnallisten maaseudun tutkimus- ja kehittämishankkeiden hankehaku 2017 (Maaseutupolitiikka/ MMM). Rahoituslähde: Makera.

Julkaisuja:

SOIHTU-arviointitutkimuksen loppuraportti: Sisältöä, osaamista ja arvioitua tietoa kuntien elinvoimaisuuteen, hyvinvointi- ja turvallisuustyön uudistamiseen. Hakamäki, P. ym. (2020). Työpöytä 23/2020. <http://urn.fi/URN:IS-BN:978-952-343-507-0>

Kunnari, M. (2017) Aikuisväestön hyvinvointiin liittyvät huolet ja hyvinvoinnin heikentäjät. Väitöskirja. Oulun yliopisto. <http://urn.fi/urn:isbn:9789526215723>

Palmgren, M. ym. (2019). Maaseudun arjen palveluverkosto. Loppuraportti 28.2.2019. Lapin aluehallintovirasto. <http://www.lappi.fi/lapinliitto/maaseudun-arjen-palveluverkosto>

Politiikkasuositukset

Sisältöä, osaamista ja arvioitua tietoa kuntien elinvoimaisuuteen, hyvinvointi- ja turvallisuustyön uudistamiseen (SOIHTU) –hanke

Kansalliset toimijat

1. Harvaan asuttujen alueiden asukkaille verohelpotuksia tms. yksityisautoiluun palvelujen saannin turvaamiseksi sekä sujuvan arjen mahdollistamiseksi.
2. Monipaikkaisuus käyttöön harvaan asuttujen kuntien elinvoimaisuuden tueksi.
3. Asiointipalveluja kehitettäessä otettava huomioon harvaan asuttujen alueiden palvelujen saanti yhdenvertaisesti.
4. Sosiaali- ja työttömyysturvauudistus tehtävä siten, että lyhytaikaisten pätkätöiden vastaanottaminen matalatuloisille on aina kannattavaa.
5. Asukas-, asiakaskokemuksia on koottava ja hyödynnettävä kansallisten linjausten laatimisessa hyödyntäen esimerkiksi järjestöjen kokemustietoa.

Maakunnat

1. Alueellisille kehittämisverkostoille varataan riittävät koordinaatioresurssit kuntien välisen yhteistyön tukemiseen.
2. Kuntien kehittämiä hyviä käytäntöjä tunnustetaan, arvioidaan ja levitetään systemaattisesti osana alueellista verkosto- ja koordinoitintyötä.
3. Tietoaineistojen työstäminen resursoidaan aluetasolla ja tiedot välitetään kuntien käyttöön.

4. Maakunta ottaa vastuun alueellisen yhdenvertaisuuden edistämisestä, jotta harvaan asuttujen alueiden erityistarpeet tulee huomioitua esim. digitalisaation osalta.
5. Maakunta vastaa harvaan asuttujen alueiden liikenneväylien mm. yksityisteiden kunnossapidon koordinoinnista yhdessä valtion (ELY-keskusten) kanssa.

Kunnat

1. Ymmärrys hyvinvoinnin käsitteestä selkiytettävä – mitä konkreettisia toimintoja hyvinvointityö tarkoittaa kunnan toimintana? Hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyö näkyviin esimerkiksi organisaatorakenteessa ja työntekijöiden tehtäväkuvissa.
2. Järjestöjen ja kuntien yhteistyö vakiinnutettava näkyväksi ja tavoitteelliseksi yhteiseksi hyvinvointityöksi.
3. Hankintojen yhdeksi kriteeriksi hankinnan kokonaisvaikutukset kunnan ja kunnassa toimivien yritysten talouteen, esimerkiksi kuntalaisten työllisyyden huomioimalla.
4. Tietoa kuntalaisten arjen tarpeista kerätään väestöryhmittäin ja maantieteellisesti esimerkiksi kyläkohtaisesti.
5. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen koordinoinnista, toiminnasta ja suunnittelusta on sovittava kunnan eri hallintokuntien kanssa ja tehtävät on vastuutettava.

Sisältöä, osaamista ja arvioitua tietoa kuntien elinvoimaisuuteen, hyvinvointi- ja turvallisuustyön uudistamiseen (SOIHTU) –hanke rahoitettiin Maaseutupolitiikan neuvoston (MANE) / maa- ja metsätalousministeriön (MMM) valtakunnallisten maaseudun tutkimus- ja kehittämishankkeiden hankehaun kautta (2017).

Hanke rahoitettiin MANEn hankeryhmän esittämänä MMM:n päätöksellä. Rahoituslähde: Makera.

Yhteyshenkilö: maaseutuylitarkastaja Antonia Husberg, maa- ja metsätalousministeriö
etunimi.sukunimi@mmm.fi / maaseutupolitiikka@mmm.fi

MAASEUTUPOLITIIKANNEUVOSTO
PL 30, 00023 VALTIONEUVOSTO
Puh. +358 (0)295 16 2030 / 2033
S-posti: maaseutupolitiikka@mmm.fi
Maaseutupolitiikka.fi / @RuralPolicyFIN
#maapuhuu / #Maaseutupolitiikka

LANDSBYGDSPOLITISKA RÅDET
PB 30, 00023 STATSRÅDET
Tfn. +358 (0)295 16 2030 / 2033
E-post: maaseutupolitiikka@mmm.fi
Landsbygdspolitik.fi / @RuralPolicyFIN
#landetalar / #Landsbygdspolitik

THE RURAL POLICY COUNCIL
PO Box 30, 00023 GOVERNMENT
Tfn. +358 (0)295 16 2030 / 2033
E-mail: maaseutupolitiikka@mmm.fi
Ruralpolicy.fi / @RuralPolicyFIN
#maapuhuu / #Maaseutupolitiikka